

ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНИЙ АНАЛІЗ ЕФЕКТИВНОСТІ ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ

PSYCHOLOGICAL AND PEDAGOGICAL ANALYSIS OF THE EFFECTIVENESS OF DISTANCE LEARNING

У статті розглядаються причини, умови, успіхи студентів у дистанційному навчанні. Аналізується саме поняття дистанційного навчання, його значення в умовах сьогодення та реформування освітньої галузі в Україні. Викладаються теоретичні основи дослідження – роботи вчених, які досліджували умови дистанційного навчання, прийоми, за якими відбувається освітній процес у віртуальній реальності.

Проведене автором опитування 35 студентів 1–5 курсів Одеського національного університету імені І.І. Мечникова і Херсонського державного університету проходило з використанням теоретичного аналізу сучасних першоджерел за темою; діагностичних та контрольних тестів із розвитку комунікативної компетентності, відповідних комунікативних навичок, опитування студентів за анкетною «Дистанційне навчання».

Основна увага приділяється можливостям у дистанційному навчанні – автор орієнтується на компоненти дистанційного навчання і визначає специфіку його організації. У розробці курсу, орієнтованого на дистанційну освіту, виділяє чотири основні «призми», крізь які проаналізує його ефективність.

На думку автора, реалізація дистанційного навчання вимагає застосування спеціальних педагогічних технологій: кейс-технології, телевізійної й інтернет-технології. Водночас можливе використання однієї з основних технологій і доповнення їх іншими технологіями і методами.

Автор провів дослідження та дав можливість відповісти на запитання анкети студентам у категоріях: загальна оцінка дистанційних освітніх технологій; оцінка ефективності контрольних заходів; форми індивідуального спілкування з викладачем; оцінка роботи викладача; оцінка організації самостійної роботи студента; оцінка інформаційного забезпечення дистанційного курсу та електронних ресурсів бібліотеки; питання для вираження вражень про курс у вільній формі.

Ключові слова: дистанційне навчання, віртуальні світи, інтернет-технології, тестування, опитування, анкетування, студенти.

The article considers the reasons, conditions, successes of students in distance learning. The very concept of distance learning and its significance in the current conditions and reform of the educational sector in Ukraine are analyzed. The theoretical foundations of the research are presented – the work of scientists who have studied the conditions of distance learning, the methods by which the educational process takes place in virtual reality.

The survey conducted by the author of 35 students of 1–5 courses of Odessa National University and Kherson State University took place using a theoretical analysis of modern primary sources on the topic; diagnostic and control tests for the development of communicative competence, relevant communication skills and surveying students with the questionnaire “Distance Learning”.

The main attention is paid to the opportunities in distance learning – the author focuses on the components of distance learning determines the specifics of its organization.

According to the author, the implementation of distance learning requires the use of special pedagogical technologies: television and Internet technology. It is possible to use one of the main technologies and supplement them with other technologies and methods.

The author conducted research and gave the opportunity to answer the questionnaire to students in the following categories: general assessment of distance learning technologies; evaluation of the effectiveness of control measures; forms of individual communication with the teacher; assessment of the teacher’s work; assessment of the organization of independent student work; assessment of information support of the distance course and electronic resources of the library; questions to express impressions about the course in free form.

Key words: distance learning, virtual worlds, Internet technologies, testing, surveys, questionnaires, students.

УДК 159.98

DOI <https://doi.org/10.32843/2663-5208.2021.25.35>

Чайнікова А.Д.

студент факультету психології та соціальної психології
Одеський національний університет імені І.І. Мечникова

Кириченко О.М.

к.пед.н.,
доцент кафедри соціальної та прикладної психології
Одеський національний університет імені І.І. Мечникова

Дистанційне навчання передбачає взаємодію реальних суб’єктів освіти у віртуальному середовищі за допомогою спеціальних засобів комунікації. Специфіка середовища взаємодії й особливості організації навчальної інформації за відсутності прямого контакту учня з педагогом визначає психолого-педагогічні особливості дистанційного навчання.

Серед дослідників, які вивчали ефективність дистанційного навчання та концептуальні засади сучасної освіти в умовах інформатизації, можна назвати Б.П. Мартиросяна, В.П. Симонова, В.І. Звереву, А.П. Єршова, В.В. Кузнєцова, В.С. Ледньова, О.І. Машбица, І.В. Роберта, В.М. Глушкова, Д.Ш. Матроса, Н.Ф. Тализіну, В.І. Андреева й інших.

У своєму дослідженні автор намагається визначити, чи є ефективним дистанційне навчання з погляду психолого-педагогічного аналізу. Для досягнення цієї мети було проведено дослідження умов та успіхів дистанційного навчання 35 студентів 1–5 курсів Одеського національного університету імені І.І. Мечникова та Херсонського державного університету.

Для проведення дослідження використовувався теоретичний аналіз сучасних першоджерел за темою; діагностичні та контрольні тести з розвитку комунікативної компетентності, відповідних комунікативних навичок та психології: анкета «Дистанційне навчання».

Сучасна освіта в умовах пандемії коронавірусу COVID-19 та впровадження низки іннова-

цій в освітній процес найкраще реалізуються в дистанційному навчанні, метою розвитку якого є об'єднання переваг віртуальної і традиційної освіти [1; 2].

Дистанційне навчання здатне оптимально подолати недоліки традиційної освіти і відрізняється від нього низкою показників:

- підвищує відвідуваність завдяки онлайн-участі, переглядам записів;
- залучає тих, хто не може бути присутнім на заняттях через брак часу або географічну віддаленість;
- надає доступ до електронних матеріалів і відеозаписів після лекції;
- залучає нових слухачів, надає їм можливість у будь-який вільний час приєднатися до онлайн-заняття;
- забезпечує доступність і економічність освіти для всіх категорій громадян, зокрема й соціально незахищених та маломобільних;
- забезпечує можливість вибору індивідуального змісту навчання, а також ефективність і результативність навчання;
- дає можливість вибору індивідуального темпу засвоєння знань;
- стимулює самостійну пізнавальну діяльність учня.

Однією з найбільш актуальних натеper проблем у дослідженні дистанційного навчання є вивчення його психолого-педагогічних особливостей, що визначають вибір найбільш ефективних форм і перспективи його реалізації [3].

Дистанційна модель навчання як базова складова частина передбачає передачу інформації у спеціальному інформаційно-освітньому середовищі (віртуальне). У процесі дистанційної освіти кожним суб'єктом самостійно вибудовується індивідуальне віртуальне освітнє середовище, яке стає чинником його соціалізації, засобом створення і вирішення психологічних проблем, інструментом формування нового соціокультурного досвіду. Віртуальний освітній простір суб'єкта відображає взаємозв'язок усіх сфер особистості: інтелектуальної, емоційної, ціннісно-сислової, поведінкової. Процес розширення індивідуального віртуального освітнього простору відбувається в результаті зовнішньої і внутрішньої психічної діяльності суб'єкта, самопізнання, взаємопроникнення зовнішнього і внутрішнього [4].

Віртуальний характер дистанційного навчання має свої позитивні і негативні аспекти для особистості суб'єкта освіти [5].

Позитивно впливають на особистість такі аспекти:

- 1) віртуальний світ дозволяє імітувати те, що відбувається в реальності, відпрацювати навички, отримувати знання та досвід без ризику;
- 2) віртуальна взаємодія дозволяє знизити психологічне напруження, уникнути психо-

логічного дискомфорту, що пов'язано з відчуттям психологічної безпеки і підвищенням комунікативної активності учасників;

3) можливість стати анонімним учасником взаємодії або постати під вигаданим ім'ям стимулює рольове експериментування, сприяє кращому самопізнанню, розкриттю індивідуалізації.

Негативні психологічні аспекти використання віртуального світу такі:

1) відсутність безпосереднього емоційного, енергетичного, контакту учнів із педагогом (ускладнює процес передачі соціокультурного досвіду, знижує харизматичні можливості суб'єктів освіти, негативно впливає на групову і професійну ідентифікацію учнів, навчальну мотивацію);

2) механістичність, проектування законів реального світу на віртуальне середовище і навпаки (педагогу варто уникати застосування методів і технік викладання, які актуальні для реального світу, але не враховують особливостей віртуальної взаємодії);

3) знеособлення суб'єктів освітнього процесу (віртуальний світ сприяє не тільки анонімності, але і сенсорної деградації у спілкуванні).

Відсутність прямого, безпосереднього контакту в дистанційному навчанні загострює важливість урахування психологічних особливостей організації інформації, які багато в чому визначають ефективність навчання [6; 7]. Одним із найбільш важливих чинників ефективності навчання є осмисленість учням навчального матеріалу, тобто наділення отриманої інформації сенсом «для себе». Роль педагога полягає в максимальному розширенні смислового поля матеріалу, що подається, його деталізації.

Для ефективного вирішення навчальних завдань у дистанційному навчанні використовуються низка інтернет-технологій [8].

1. Віртуальні співтовариства (соціальні мережі: Facebook, Zoom, Viber), що орієнтовані на спілкування, допомагають розвивати комунікативну компетентність, дозволяють зняти блокувальні комунікативні афекти завдяки психологічній безпеці та можливості сублимації.

2. Віртуальні світи (віртуальні всесвіти, наприклад, SecondLife.com, There.com, ActiveWorlds.com) дозволяють помістити учня в таку ситуацію, яку неможливо відтворити в реальному світі із практичних чи етичних причин. Водночас усе, що відбувається у віртуальній реальності, сприймається суб'єктом як частина реального світу. Штучно створена симуляція реальності набуває великої емоційно-сислової насиченості.

У дистанційному навчанні важливі такі можливості віртуального середовища, як різноманіття його об'єктів, легка відтворюваність об'єктів реального світу, відносна доступність об'єк-

тів, а також можливість для творчості, психологічна безпека й особистісна захищеність [9].

У розробленні курсу, орієнтованого на дистанційну освіту, виділяють чотири основні «призми», крізь які можна проаналізувати його ефективність: призма навички, призма цікавості, призма історії, призма потоку. Тому реалізація дистанційного навчання вимагає застосування спеціальних педагогічних технологій, серед яких:

1) кейс-технологія (заснована на складанні для учня типового або індивідуального кейса, що містить пакет із навчальною літературою, мультимедійним відеокурсом, віртуальною лабораторією і навчальними програмами, хрестоматіями, фрагментами монографій із коментарями педагога, контрольними завданнями для самоперевірки);

2) телевізійна технологія (багатосторонні відеотелеконференції, односторонні відеотрансляції);

3) інтернет-технологія (відеоконференцзв'язок, голосова пошта, чат).

Водночас можливе використання однієї з основних технологій і доповнення її іншими технологіями і методами.

Автор, який провів дослідження, вважає, що найбільш часто в дистанційному навчанні використовуються: навчальні видання (у паперовому й електронному варіантах), освітні веб-сайти, мережеві курси, комп'ютерні навчальні системи (електронні підручники, тренажери), навчальні аудіо- та відеоматеріали, лабораторні дистанційні практикуми, бази даних і бази знань із віддаленим доступом, електронні бібліотеки, багатосторонні відеотелеконференції й односторонні відеотрансляції, технічні та програмні засоби інформаційних та комунікаційних технологій тощо.

Загальною характеристикою будь-яких форм дистанційного навчання є акцент на самостійну роботу учнів і дробовий режим роботи, що передбачає короткі, у міру докладні завдання. Зниження ефективності навчальної діяльності спостерігається в разі безперервної роботи більше 40 хвилин [10].

Контроль знань у дистанційному навчанні становить деякі складності (неефективність репродуктивного навчання і відповідного контролю знань; проблема аутентифікації особистості учня за постійного контролю), проте оцінка знань у дистанційному навчанні дозволяє більш об'єктивно оцінювати знання учнів, стимулює їх до самостійного пошуку матеріалів, початку самостійної науково-дослідницької роботи [11].

Анкетування студентів для проведення дослідження ефективності дистанційного навчання в розрізі психолого-педагогічного аналізу проходило за структурою блоків анкети оцінювання:

1. Загальна оцінка дистанційних освітніх технологій.

2. Оцінка ефективності контрольних заходів.

3. Форми індивідуального спілкування з викладачем.

4. Оцінка роботи викладача.

5. Оцінка організації самостійної роботи студента.

6. Оцінка інформаційного забезпечення дистанційного курсу й електронних ресурсів бібліотеки.

7. Питання для вираження вражень про курс у вільній формі.

Анкетування проводилося в період із 15 грудня по 5 квітня 2020–2021 навчального року в Одеському національному університеті ім. І.І. Мечникова та Херсонському державному університеті. Після закінчення анкетування отримано 35 відповідей студентів, яким було запропоновано уважно прочитати кожне питання, відзначити найближчі відповіді або написати свою відповідь.

Запитання та відповіді студентів виглядають так:

1. На запитання «Чи знайомі Ви з поняттям «дистанційне навчання»?» 28 опитаних відповіли, що їм цікава дана тема.

2. На питання «Яку форму навчального процесу Ви вважаєте найбільш прийнятною?» за змішану форму навчання проголосували 59% опитаних, очну підтримали 31%, 10% бажають навчатися суто дистанційно.

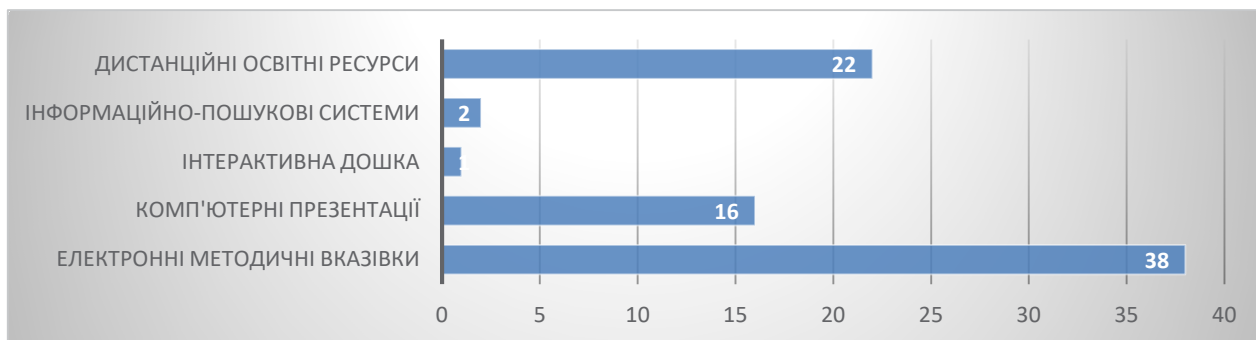

Рис. 1. Інноваційні методи, які використовувалися викладачами у процесі навчання опитаних

3. «Які з перелічених нижче інноваційних методів використовувалися викладачами у процесі Вашого навчання?». Дане питання було розширене, тому відповіді на нього подано на рис. 1.

4. Питання «Назвіть, які з перелічених критеріїв дистанційного навчання найбільш актуальні?» показало, що більшість опитаних у дистанційному навчанні вподобали доступність інформації незалежно від часу; можливість паралельно з навчанням займатися іншими справами; зручність отримання знань за допомогою ПК та мережі Інтернет; можливість регулювання індивідуального плану та розпорядку дня.

5. На питання «Оцініть ефективність використання інформаційних технологій (чи зручні вони для роботи в рамках дистанційної форми навчання, як Ви ставитесь до даного виду інтернет-технологій, які проблеми Вас турбують?)» 94,5% відповіли позитивно і лише 5,5% опитаних вказали такі проблеми дистанційного навчання: проблеми з тестуванням (мало часу на тести, інтервал між першою та другою спробою короткий); коли немає доступу до інтернету, неможливо виконати завдання.

6. Коли опитувані оцінювали якість тестів, своєчасний зворотний зв'язок за результатами тестів, 94,5% відповіли позитивно і 5,5% опитаних зазначили, що тести були складні, зворотний зв'язок періодично втрачався.

7. Також під час тестування було виявлено, що найчастіше для індивідуального спілку-

вання з викладачем студенти використовують ZOOM (60%) і чат-групи (35%), лише 5% використовують пошту та соцмережі.

8. 90,6% опитаних оцінили ефективність та частоту спілкування викладача зі студентами як задовільну, а 9,4% опитаних зазначили, що не завжди є можливість зв'язку з викладачем або можливість знайти його контакти, бо не всі викладачі дають свій номер телефону.

9. Крім того, опитаним запропонували оцінити організацію підтримки студентів (робота викладача зі студентами, зворотний зв'язок у спілкуванні викладача та студентів, наявність довідкових матеріалів, доступність бібліотечних ресурсів у Мережі). За результатами опитування, 91,4% задоволені організацією підтримки студентів.

10. Студентам пропонували оцінити, наскільки успішним для них був дистанційний навчальний процес, наскільки легко було вчитися в такій формі. 93,3% студентів відповіли позитивно і 6,7% опитуваних зазначили, що вчитися їм складно, не має прямого контакту викладача зі студентом, важко вивчати матеріал без викладача.

11. Опитані оцінювали своє ставлення до дистанційної форми навчання (рівень мотивації, активність у роботі навчальної групи), як це відобразилося на якості виконаних завдань. 95,5% вказали на те, що відобразилося позитивно, 4,5% студентів вважають, що навчання має бути очним, дистанційного нав-

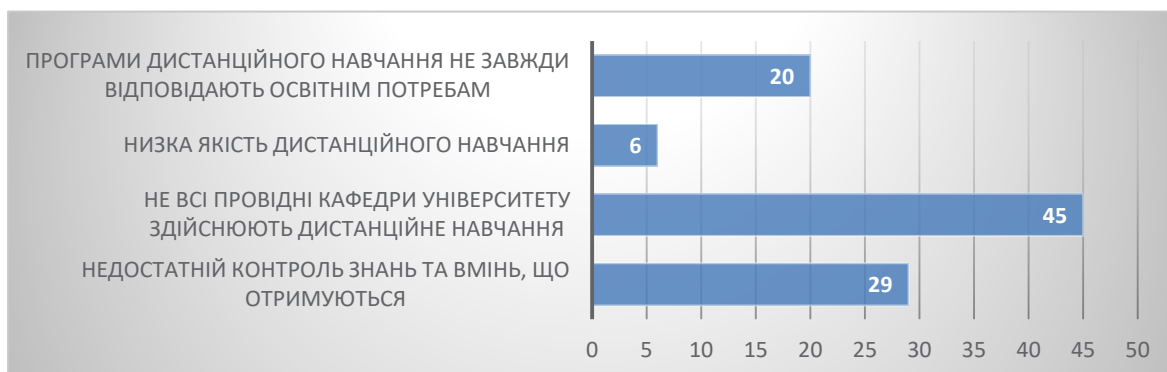

Рис. 2. Основні проблеми в організації дистанційного навчання

Рис. 3. Перешкоди розвитку дистанційного навчання в університетах

чання не повинно бути взагалі; дистанційно – це, звісно, не те, що очно, живе спілкування з викладачем набагато краще; дистанційна форма освіти не так ефективна, як очне навчання. Єдиний плюс у тому, що дистанційне навчання легко можна поєднувати з роботою.

12. Під час опитування щодо оцінки якості навчальних матеріалів матеріалом задоволеними визначені 94,0% опитуваних, 6,0% студентів зазначили, що не завжди зручно організовані курси, у деяких дисциплінах немає тестування та самостійних робіт, немає можливості зберегти матеріал.

13. В оцінці норм спілкування, які не використовувалися в дистанційному курсі, найбільше студентів наголосили на відсутності чіткості формулювань і пунктуальності, а найменше їх турбувала відсутність тактовності.

14. Під час опитування 68% студентів відповіли, що задоволені якістю дистанційного навчання, лише 4% виявилися незадоволеними. Іншим 27% було важко відповісти на дане питання.

15. Серед основних проблем в організації дистанційного навчання опитувани визначили дані, описані на рис. 2.

16. Останнім питанням в анкеті було «Що перешкоджає розвитку дистанційного навчання в університетах?». Думки опитаних розділилися, що продемонстровано на рис. 3.

У результаті дослідження, націленого на психолого-педагогічний аналіз ефективності дистанційного навчання, було доведено, що дистанційне навчання та використання інтернет-технологій у навчанні й оцінці знань студентів можуть бути ефективними.

Проведений аналіз впливу дистанційного навчання на якість освіти в Одеському національному університеті імені І.І. Мечникова та Херсонському державному університеті (студенти 1–5 курсів) показав, що більшість студентів задоволені дистанційною освітою, але більш зручним вважають очно-дистанційне навчання, тому що деякі недоліки заважають легкому сприйманню інформації.

Ну думку автора, дослідження повинні бути продовжені та поглиблені. Особливо цін-

ним підходом будуть емпіричні дослідження, зокрема формувальні експерименти, що розкривають психологічну специфіку та потенціал дистанційного навчання в університеті, щоби, орієнтуючись на відповіді студентів, зробити дистанційне навчання ефективнішим і таким, яке б могло задовольнити кожного.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Організація дистанційного навчання. Створення електронних навчальних курсів та електронних тестів : навчальний посібник / В.В. Вишнівський та ін. Київ : ДУТ, 2014. 140 с.

2. Дистанционное обучение: за и против. URL: <https://applied-research.ru/ru/article/view?id=7101> (дата звернення: 31.05.2021).

3. Перспективы дистанционного обучения. URL: www.mem0id.ru/n0de/Perspektivy_distanci0nn0g0_0bucheniya_v_R0ssii (дата звернення: 31.05.2021).

4. Кухаренко В.М. Навчально-методичний комплекс підготовки викладача дистанційного навчання. URL: <http://www.nbu.gov.ua/e-journals/ITZN/em3> (дата звернення: 31.05.2021).

5. Трунов Д. Виртуальный мир: вред или польза? URL: <http://trun0ff.h0tm0il.ru/archiv/p035.htm> (дата звернення: 31.05.2021).

6. Хуторской А.В. Современная дидактика : учебник для вузов. Санкт-Петербург : Питер, 2001.

7. Юрьев Г.П. Классификационные, терминологические и сущностные аспекты виртуального творческого мышления человека. *Переход на новую модель здравоохранения: медицинские и другие технологии* : сборник к 60-летию Поликлиники № 1 РАН. Москва : Наука, 2006.

8. Виртуальность как способ изучения реального мира. URL: <http://younglinux.info/blender/virtualreality.php> (дата звернення: 31.05.2021).

9. Корольков А. Статистика российского рынка дистанционного обучения – результаты опроса. URL: http://webs0ft-elearning.bl0gsp0t.c0m/2011/04/bl0gp0st_21.html (дата звернення: 31.05.2021).

10. Применение технологий виртуальной реальности для обучения и исследований. URL: <http://www.ve-gr0up.ru/use30.html> (дата звернення: 31.05.2021).

11. Мащенко Т.П. Рейтинговая система оценки знаний учащихся в современном образовательном пространстве. URL: http://peds0vet.org/c0mp0nent/0pti0n,c0m_mt0ree/task,viewlink/link_id,5733 (дата звернення: 31.05.2021).